

'Ik ben een onvermoeibare optimist'

→ INTERVIEW MET IVO VAN HOVE DOOR MAX ARIAN, FOTO ROGER CREMERS

Ivo van Hove is op het hoogtepunt van zijn kunnen. Hij maakt daar gretig gebruik van, in Amsterdam, Hamburg, New York, Antwerpen, op toneel en achter de camera. 'Mensen zijn altijd in staat uit de as te herrijzen. Daarom ben ik geen doemdenker.'

ZESUUR duurt Ivo van Hove's *Romeinse Tragedies*. Zes uur lang zien we politici in keurig grijze pakken op het toneel en in de zaal rondrennen om de wereld te veranderen of veranderingen juist tegen te houden. Af en toe denk je met een schok aan hedendaagse politici als Fortuyn, Melkert, Bos, Balkenende en Wilders.

'Waarschijnlijk heb ik een grote honger om iets te betekenen', bekent Ivo van Hove met een bescheiden, ironisch lachje, 'en blijkbaar kan dat goed tot zijn recht komen in theater, film of opera. Ik krijg veel terug en dat geeft me energie.' Hard werken en z'n tijd precies indelen heeft Van Hove vroeg geleerd: op school, een ouderwets jongensinternaat, bij de paters. Daardoor kan hij zich goed concentreren, ook als er veel mensen om hem heen bezig zijn, en snel overgaan van het ene naar het andere project. Dat moet nu ook. Als ik hem interview, regisseert hij 's ochtends scènes voor de lange speelfilm *Amsterdam*, 's middags repeteert hij de hername van *Romeinse Tragedies* van Shakespeare. Als u dit leest, is hij in New York om *De misantroop* van Molière te regisseren bij de New York Theatre Workshop. Direct daarna is er bij de Vlaamse Opera in Antwerpen *Siegfried*, het derde deel van Wagners *Ring der Nibelungen*. In Hamburg regisseert hij Chris Nietvelt in een Duitse versie van *De dame met de camelias*, in Amsterdam begin volgend jaar het tweeluik *Angels in America*. En dan zijn er dit seizoen diverse hernemingen van oudere succesvoorstellingen, de laatste filmopnamen in Marokko en de montage van de film. Ten slotte is hij ook nog directeur van het grootste Nederlandse toneelgezelschap, Toneelgroep Amsterdam.

Oppervlakkigheid bij zo'n enorme productie kun je Van Hove niet verwijten. Loek Zonneveld had in *De Groene Amsterdammer* drie stukken nodig om *Romeinse Tragedies* te analyseren, waarin het moderne politieke bedrijf genadeloos wordt gefileerd. In *Angels in America* wil Van Hove – met dank aan Susan Sontag – de ziekte aids ontleden als metafoor van het mense-

lijk bestaan. In zijn versie van Wagners *Ring* zijn de goden moderne ondernemers die de wereld herscheppen. In snel tempo citeert hij denkers als Zygmunt Bauman en Jacques Rancière om zijn visie op de komedies van Molière voor te leggen. Hij is op het hoogtepunt van zijn kunnen en van zijn mogelijkheden en maakt daar gretig en uiterst efficiënt gebruik van, samen met een keur aan dramaturgen en met als vast punt, al vanaf zijn allereerste voorstellingen, zijn vormgever en levensgezel Jan Versweyveld.

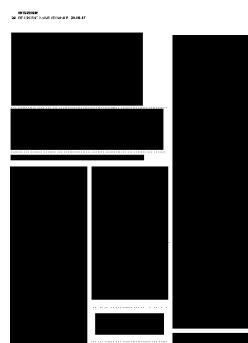
De film *Amsterdam* is een heel ander verhaal. Daar komt geen dramaturg aan te pas en Versweyveld wil tot nu toe van geen filmavonturen weten. Het scenario is geschreven door Jeroen Planting, bekend als regisseur van *Pleidooi* en als assistent van Peter Greenaway.

Ivo van Hove: 'Je ziet in deze film Amsterdam als een mythische stad die zijn eigen kinderen opvreet. Het had ook Shanghai of Barcelona kunnen zijn, in elk geval een wereldstad waar allerlei culturen samenkomen. Je ziet de stad via een jongen die uit Marokko komt met het plan een keten van Marokkaanse eettentjes op te zetten. Dat mislukt en hij komt in de illegaliteit terecht. De film geeft een grimmig beeld van de stad, alles loopt mis, hij laat zien hoe het niet zou moeten gaan.'

Is een film regisseren anders dan toneel of opera?

'Totaal anders. Filmen is elke dag première, want een scène komt nooit meer terug. Je steelt als regisseur momenten van je acteurs, die je achteraf uit verschillende opnames bij elkaar monteert. De acteurs kunnen veel minder dan op het toneel een autonome prestatie leveren. Ze zijn afhankelijk van de découpage, de verschillende camera-instellingen, die ik samen met cameraman Marc Felperlaan van tevoren minutieus heb voorbereid. Je werkt tijdens het filmen net zo samen met de cameraman als bij een opera met de dirigent. Op het toneel ben je als regisseur veel meer alleen, maar dan werk ik weer nauw samen met Versweyveld.

Amsterdam is geen politieke film, maar hij

raakt wel aan maatschappelijke problemen van illegaliteit, vreemdelingenhaat, onverschilligheid, kille relaties tussen mensen. Het is een harde film, maar hij is, hoop ik, met mededogen gemaakt. Dat negatieve beeld van de stad is niet het mijne, ik ben een echt stadsmens. Deze film laat de keerzijde zien. Ik hoop dat mensen die de film zien, denken: zo moeten we dat met z'n allen niet doen!

Volgens eigen zeggen is Van Hove 'niet een regisseur die met gebalde vuist de barricades opgaat'. Hij is eerder iemand die, zoals in *Romeinse Tragedies*, het politieke bedrijf koeltjes analyseert. Toch was ook de eerste voorstelling die hij zes jaar geleden als directeur van Toneelgroep Amsterdam maakte een scherpe waarschuwing tegen godsdienststrijd en burgeroorlog. Misschien zag het er te mooi aangekleed uit en leidde dat de aandacht af, maar *The Massacre at Paris* van Marlowe in de bewerking van Hafid Bouazza werd niet op waarde geschat. Misschien kwam het te vroeg. In 2001 moesten er nog heel wat burgeroorlogen, terroristische aanslagen en politieke moorden met godsdienstige voorwendsels komen.

Daarna koos Van Hove een tijdlang voor huwelijksdrama's van Shakespeare, Ayckbourn en Ingmar Bergman, een cyclus die doelbewust zou uitlopen op *Perfect Wedding* van de Amerikaan Charles Mee. Een multicultureel blijspel dat na allerlei vreselijke gebeurtenissen uitmond in een veelvoudige bruiloft, een gigantische danspartij en het besef dat we niet zonder elkaar kunnen, in het klein noch in het groot.

Ivo van Hove werd bijna vijftig jaar geleden geboren in een klein boerendorpje in Vlaanderen. Vandaar dat hij zo graag levende koeien en paarden op het toneel zet. Zijn vrienden waren zonen en dochters van boeren en mijnwerkers, maar hij is de zoon van een keurige apotheker die hem op zijn elfde naar het internaat stuurde waar hij zelf ook op had gezeten: 'De eerste maanden op dat internaat heb ik alleen maar geweend', zegt Van Hove daar kort over. Een theatergroepje op die school gaf hem nieuwe geborgenheid, maar er was geen sprake van dat hij door zou gaan in het toneel. Dus studeerde hij rechten, heel gedisciplineerd, tot hij beseftte dat dit niet was wat hij wilde en hij er bruusk uitstapte. Hij ging film en toneel studeren aan de Rits in Brussel. Zonder geld, en toen al samen met Versweyveld, maakte hij vanaf 1981 zijn eerste, kleine, meestal zelfgeschreven voorstellingen. Ze begonnen een groepje, Akt, dat met een ander groepje fuseerde en uiteindelijk De Tijd werd. Hij maakte al grote voorstellingen, zoals *Don Carlos*, *Lulu*, *Richard II*, voordat hij van 1990 tot 2000 leider werd van het Zuidelijk Toneel in Eindhoven. In 1997 werd hij daarnaast artistiek leider van het Holland Festival en in 2001 werd hij benoemd tot directeur van Toneelgroep Amsterdam als opvolger van Gerardjan Rijnders. Een *clash* met een aantal acteurs heeft hij glanzend doorstaan. Hij ging stug door met regisseren en maakte midden in die crisis een van zijn mooiste voorstellingen: *Rouw siert Electra* van de Amerikaanse toneelschrijver Eugene

O'Neill (met Halina Reijn in de hoofdrol).

O'Neill was in de jaren negentig een bijna vergeten toneelschrijver. Van Hove herontdekte hem, vooral *Rijkemanshuis* (*More Stately Mansions*) viel internationaal op. Hij werd gevraagd dat stuk ook in New York te doen, met succes. In New York regisseert hij nu *De misantroop*.

Ivo van Hove: 'Molière wordt spijtig genoeg in Nederland maar weinig opgevoerd. Als ik zijn stukken lees, vind ik ze heel eigentijds, al is dat een verschrikkelijk woord. Vooral in New York is *De misantroop* een perfect stuk: al die hypocrisie, dat geposeer, dat bezig zijn met hoe je overkomt. Zygmunt Bauman, de Pools-Engelse socioloog, heeft daar een serie boeken over geschreven: *Liquid Society*, *Liquid Love* et cetera. Hij zegt dat onze maatschappij vloeibaar is geworden en alle relaties kortstondig. We gaan geen langdurige relaties meer aan, niet in het werk en niet in de liefde. Dat geldt ook voor de hovelingen in het stuk en voor de vrouwelijke hoofdpersoon Célimène. Alceste, de misantroop, verzet zich daartegen: in zijn ogen heb je een relatie of niet. Wij denken daarbij aan de Franse filosoof Jacques Rancière, die de consumptiemaatschappij ter discussie stelt. We zullen niet kiezen voor de ene visie of voor de andere, maar als in een laboratoriumsituatie de sociale choreografie ervan laten zien. Er vinden hevige botsingen plaats, en dan worden de scherven weer netjes opgeveegd voordat de volgende scène kan beginnen.'

In New York kan Van Hove inspiratie opdoen voor zijn volgende grote regie bij Toneelgroep Amsterdam, het grote aids-epos uit het Reagan-tijdperk *Angels in America* van Tony Kushner.

Ivo van Hove: 'Aids is nu in de westerse wereld een beetje onder controle en Reagan is ook al dood. Reagan en aids zijn symbolen geworden, metaforen. Susan Sontag heeft dat mooi beschreven, hoe ziekte een metafoor wordt en betekenis krijgt: een mens van wie het lichaam zo uitgemergeld wordt dat hij tot zijn essentie wordt teruggebracht. De ziekte confronteert je met de dood, maar brengt ook veranderingen teweeg. Kushner beschrijft een droom van een maatschappij die niet statisch is, waar mensen in staat zijn tot verandering, elkaar beïnvloeden en waar identiteiten geen statische gegevens zijn. Daar gaat het mij om. Mensen zijn altijd in staat zich aan te passen, uit de as te herrijzen. Daarom ben ik geen doemdenker. Integendeel: ik ben een onvermoeibare optimist.'

In de *Ring* van Wagner zie ik de goden als grootondernemers die bezig zijn met een enorm project, het Walhalla. Ook die zakenmensen hebben een visie, ze willen iets verwezenlijken, zoals de architect Rem Koolhaas die veel meer wil dan alleen dat ene huis bouwen. Ik ben voor die *Ring* geen biografie van Wagner gaan lezen, maar filosofen en sociologen, zoals Peter Sloterdijk en Ian Buruma.

In zekere zin is *Romeinse Tragedies* ontstaan uit die *Ring*. Ik zag de figuren van Wagner als zakenmensen, niet als politici, maar ik ging het wel interessant vinden om nu ook een

voorstelling over politici te maken.

Zo kwamen we bij Antonius en Cleopatra – ook omdat we daar met Hans Kesting en Chris Nietvelt zulke goede acteurs voor hebben – en toen leek het logisch Coriolanus en Julius Caesar daarmee te verbinden. Het gaat om mensen die menen dat de maatschappij maakbaar is, maar die met elkaar tot een consensus moeten zien te komen. Coriolanus is daarvoor veel te stug, hij is totaal inflexibel. Dus gaat hij ten onder. Helemaal aan de andere kant staat Octavius (die later keizer Augustus wordt), hier gespeeld door een vrouw, Hadewych Minis. Zij leidt het rijk als een groot bedrijf, zij werkt met beleidsplannen en heeft geen vrienden. Ze heeft alleen medewerkers die haar besluiten uitvoeren. Ze is de laatste in de rij, maar het is niet zo dat ik voor haar kies, al heb ik wel veel empathie voor haar. Ik leid zelf een bedrijf, ik

ben zelf manager. Ik weet hoe beslissingen tot stand komen.'

Toch zijn er ook magische momenten in het toneel. Van Hove vertelt over de eerste keer dat Hans Kesting de redevoering van Marcus Antonius repeteerde, nu een van de hoogtepunten uit *Romeinse Tragedies*. 'Ik had er enorm tegenop gezien, omdat het zo'n beroemde scène is, maar het gebeurde in minder dan twee uur. Ik was wat eerder gekomen, snoof de sfeer op en toen Hans met dat papier voor zijn speech opkwam, wist ik het. Ik zei: "Verscheur die speech maar, Hans, die man moet uit zijn hart spreken." Vanaf dat moment waren we een totale twee-eenheid, hij begreep me meteen, we konden het direct invullen: gaan zitten voor de tafel, de microfoon pakken en weer wegleggen, de zaal in gaan en weer het toneel op. De andere acteurs stonden met open mond te kijken hoe snel het allemaal ging.'

Theu Boermans gaat dit seizoen als coproductie met de Theatercompagnie *Ajax* van Sophocles regisseren als een held van nu, die concurreren moet met andere helden en daarin ten onder gaat. Verrassend is dat Pierre Audi, Van Hove's collega bij de Opera en zijn opvolger bij het Holland Festival, *Naar Damascus* gaat ensceneren, een vreemd, metaforisch stuk van Strindberg. Hoe komt zo'n samenwerking tussen Van Hove en Audi tot stand?

Ivo van Hove: 'We hebben samen lang over het repertoire gesproken. Toen zag ik in zijn boekenkast Strindberg staan en ik zei direct: "Naar Damascus!" Want Pierre is goed in onafge dingen, stukken die tegelijk heel concreet en abstract zijn. Dezelfde avond sms'te hij me dat hij het stuk had gelezen en erg in de wolken was: "Het is een perfecte, grimmige coda bij jouw huwelijkscyclus", zei hij. Jacob Derwig, Karina Smulders en Frieda Pittoors gaan het spelen, dat is een gouden team voor dit stuk.'

Pierre Audi en ik hebben veel gemeen. We zijn ongeveer even oud, we zijn ongeveer op hetzelfde moment, nu bijna twintig jaar geleden, in Nederland begonnen. We hebben veel contact met elkaar, we kunnen lange gesprekken voeren, ook al is zijn manier van werken totaal

anders dan de mijne. We zijn soms kritisch over Nederland en de culturele situatie hier, maar tegelijk zijn we Nederland erg dankbaar. Ik heb nog altijd de Belgische nationaliteit, maar cultureel voel ik me Nederlander. In geen enkel ander land ter wereld zou ik zoveel kansen krijgen.

Ik leef ook mee met wat hier gebeurt. Met de vorige regering had ik het soms moeilijk, die was zo eenzijdig samengesteld. Van de nieuwe regering vind ik het goed dat de tegenstellingen groter zijn; dan is er meer gedachtewisseling en dat is goed voor Nederland.' ●

Romeinse Tragedies, 20 t/m 23 september in Amsterdam. Voor tournee zie www.toneelgroep-amsterdam.nl

**'In geen enkel land
ter wereld zou ik zoveel
kansen krijgen'**

**'Waarschijnlijk heb ik
een grote honger om iets
te betekenen'**

